

С. І. Липка

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ*

Семантичні характеристики німецького іменника *Anmaßung* (парадигматичний, синтагматичний та епідигматичний аспекти)

Липка С. І. Семантичні характеристики німецького іменника *Anmaßung* (парадигматичний, синтагматичний та епідигматичний аспекти). Стаття присвячена комплексному дослідженню системних синтагматичних, парадигматичних і епідигматичних характеристик німецького іменника *Anmaßung* на основі аналізу етимологічних, тлумачних і синонімічних словників та публіцистичних текстів. Розвідка ґрунтується на використанні кількісних формалізованих (апроксимативних та статистичних) методик, за допомогою яких встановлено склад лексико-семантичної групи іменників на позначення *зухвалі поведінки*, до якої належить іменник *Anmaßung*, проаналізовано його парадигматичні відношення, синтагматичні зв'язки та епідигматичні характеристики.

Ключові слова: *семантична структура слова, парадигматика, синтагматика, епідигматика, сема, семний комплекс, семема.*

Липка С. И. Семантические характеристики немецкого существительного *Anmaßung* (парадигматический, синтагматический и эпидигматический аспекты). Статья посвящается комплексному анализу системных синтагматических, парадигматических и эпидигматических характеристик немецкого существительного *Anmaßung* на основе анализа этимологических, толковых и синонимических словарей, а также публицистических текстов. Исследование основывается на использовании количественных формализованных (апроксимативных и статистических) методик, при помощи которых был установлен состав лексико-семантической группы существительных, обозначающих *дерзкое, наглое поведение*, к которой принадлежит существительное *Anmaßung*, проанализированы его парадигматические отношения, синтагматические связи и эпидигматические характеристики.

Ключевые слова: *семантическая структура слова, парадигматика, синтагматика, эпидигматика, сема, семный комплекс, семема.*

Lypka S. I. Semantic characteristics of the noun *Anmaßung* in modern German (paradigmatic, syntagmatic and epidegmatic aspects). The article deals with the comprehensive study of the semantic characteristics of the noun *Anmaßung* in modern German. Both system-centric and anthropocentric approaches have been applied to determine the nominative space covered by the components of the researched lexical-semantic field denoting *impertinent behaviour* in modern German, and to describe their systemic syntagmatic, paradigmatic and epidegmatic characteristics. The semantic features of the noun *Anmaßung* have been described with the help of quantitative-formalized (approximative and static) methods. The analysis of syntagmatic, paradigmatic and epidegmatic characteristics is based on studying lexicographic sources and media texts.

Keywords: *semantic word structure, paradigmatics, syntagmatics, epidigmatics, seme, seme complex, sememe.*

Мову як цілісну систему, в якій виділяють певні елементи, що поєднуються за правилами структурної організації, вивчали в мовознавстві ще у XVIII столітті (Й. Ебергард). Як відомо, слово є основним елементом системи мови, який містить у собі різнопланову номінативно-когнітивну інформацію про предмети та явища об'єктивного світу [4:9–11]. У традиційній лінгвістиці слово розглядають як єдність позначення та позначуваного. Об'єктом семасіологічних досліджень у сучасному мовознавстві виступає не тільки лексичне значення слова, а й лінгвальний смисл елементів мовної ієрархії, який представляє слово в лінійному синтагматичному ряді чи в парадигматичних групах [5:61]. На думку Д. Н. Шмельова, кожне слово має не одне, а кілька взаємопов'язаних і певною мірою відокремлених одне від одного значень. Це й складає семантичну єдність слова. Наявність певної

ієрархії у взаємовідношеннях між різними значеннями слова є свідченням структурної організації семантичного змісту слова [6:85]. Тому, слідом за іншими дослідниками [1; 3; 5], ми вважаємо, що *системно-структурна* теорія найповніше розкриває значення слова як дериваційно-епідигматичного утворення. Поєднання *синтагматичного, парадигматичного та епідигматичного* аналізу забезпечує цілісність вивчення лексико-семантичної системи мови та розширює наявні відомості щодо взаємовідношень лексичного значення, сполучуваності та парадигматичних зв'язків слова. Дослідження *синтагматики* спрямоване на вивчення проблем сполучення слів; *парадигматики* дає можливість простежити глибинні семантичні взаємозв'язки між членами певної парадигми; *епідигматика* охоплює внутрішньо-структурні інтегральні відношення в семантичній системі значень

полісеманта або відношення між дериваційно пов'язаними елементами одного значення [3].

У наш час таким дослідженням присвячують свої праці Н. Г. Іщенко, Л. О. Кудрявцева, Е. В. Кузнецова, Л. М. Мурзін, О. Д. Огуй, їхні послідовники С. С. Баланюк, І. Є. Буяр, Р. М. Мельник, О. С. Лех, Р. В. Угринюк, Ж. Б. Черська та ін. Тож, **актуальність** нашого дослідження зумовлена тим, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки виявляється підвищений інтерес до семантичних аспектів мови на усіх її рівнях, акцентується доцільність аналізу значення слова як структурованої системи. **Наукова новизна** розвідки полягає в тому, що вперше за допомогою *статистичних методів* здійснено комплексне дослідження семантичних характеристик одного із компонентів попередньо проаналізованого автором цієї статті [2] лексико-семантичного поля на позначення *зухвалої поведінки* в сучасній німецькій мові, а саме — іменника *Anmaßung*. **Мета** дослідження полягає у виявленні семантичних властивостей іменника *Anmaßung* на ґрунті *лексикографічної інвентаризації* та *парадигматичного* аналізу, а також текстового опису його *синтагматичних* та *епідигматичних* характеристик за допомогою системно-квантитативного підходу. Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання** дослідження: на основі кількісного опрацювання тлумачних і синонімічних словників [7; 8; 9; 11; 12; 14] вивчити *парадигматичні* відношення між компонентами попередньо встановленої [2] автором лексико-семантичної групи іменників на позначення *зухвалої поведінки* в сучасній німецькій мові (далі ЛСГ) з огляду на семантичні та структурні ознаки слова; проаналізувати *синтагматичні* властивості іменника *Anmaßung* і визначити характер його *лексичної* (на рівні окремого слова) та *семантичної* (на рівні семантичних підкласів слів) сполучуваності; дослідити *епідигматичні* характеристики досліджуваного слова та на основі цього описати характер його функціональних властивостей.

Матеріалом для аналізу *синтагматичних* та *епідигматичних* відношень слугували публіцистичні тексти з електронного корпусу популярних німецькомовних Internet-видань „Welt“ (2011 р.), „Zeit“ (2009, 2011 pp.), „Spiegel“ (2011 р.), „Frankfurter Rundschau“ (2011 р.).

Отже, згідно з результатами *лексикографічної інвентаризації* [2], домінантою ЛСГ іменників на позначення *зухвалої поведінки* є лексема *Frechheit*, а іменник *Anmaßung* належить до дальньої периферії. Проведений *парадигматичний* аналіз підтвердив належність досліджуваного слова до периферії групи, показавши, що іменник *Anmaßung* має слабкий семантичний зв'язок із домінантою *Frechheit* та є домінантою найменшої у групі парадигми із компонентами *Insolenz* та *Frechheit*. Варто зазначити, що нас дещо здивував цей факт, оскільки, якщо взяти до уваги визначення поняття „*зухвалість*“ у психології та філософії, то можна побачити, що *Anmaßung* є однією із лексем, якими тлумачиться феномен *Frechheit* — *anmaßendes Benehmen*, *Anmaßung*: зарозумілість, пихатість, зверхність [2].

Та й результати синтагматичного аналізу зазначеної ЛСГ дали нам дещо інші показники.

За даними статистичного опрацювання публіцистичних текстів було встановлено наявність стандартних *семантичних зв'язків* іменника *Anmaßung* з двома підкласами іменників [2] — „Явища суспільно-політичного життя“ (13 СВ (слововживань); $\chi^2=21,28$; $K=0,27$) та „Абстракції на позначення ролі, значення, принципу тощо“ (28 СВ; $\chi^2=7,07$; $K=0,15$), що свідчить про властивість цього іменника позначати поведінку і вчинки людей чи організацій, які керують суспільством:

Der Kongress leistete kaum Widerstand gegen die exekutiven Anmaßungen der Bush-Administration nach dem 11. September 2001 [DIE ZEIT, 22.01.2009].

Зв'язок з іменниками підкласу „Абстракції, що позначають психічні явища в людині“ попри високу частотність сполучуваності (20 СВ) виявився статистично незначущим:

Rührt nicht alle Erkenntnis von Anmaßung und Übertretung [DIE ZEIT, 30.08.2011] ?

Найбільш значущі показники *лексичної* сполучуваності досліджуваного слова проявилися з прикметниками „оцінки інших і себе“ та „дімensionальних характеристик“: *arrogant, autoritär, bürokratisch, dreist, frech, gefährlich, gewiss, moralisch, ungeheuer, unglaublich, unverschämt, bodenlos, ziemlich, klein, groß* тощо. Статистично значущі *семантичні зв'язки* виявлено з 2 підкласами прикметників — „соціальні прикметники: різні інституційні відношення“ (11 СВ; $\chi^2=34,74$; $K=0,48$) і „характерологічні прикметники, інтелектуальна сфера — спрямування інтелектуальних станів за формою та змістом“ (5 СВ, $\chi^2=10,10$; $K=0,26$):

Die royalistische Anmaßung des Titels verweist natürlich auf die Großmaulwurzeln ihrer Kunst [Frankfurter Rundschau, 11.08.2011].

WDR-Intendantin Monika Piel bezeichnete Gutjahrs Äußerung als "dumme Anmaßung" [Die Welt, 21.06.11].

В процесі дослідження було встановлено, що серед проаналізованих іменників лексема *Anmaßung* має найширше коло семантичної сполучуваності (14 підкласів) та найвищий показник *широти* сполучуваності — 0,77, домінанта ж *Frechheit*, всупереч очікуванню, йде на другому місці по *широті* сполучуваності (0,66), хоча вона найбільш вживана. Цей показник можна, на нашу думку, пов'язати з розширенням семантики іменника *Anmaßung*, який, як ми припускаємо, все більше набуває значення „*Frechheit*“. Тож, на наш погляд, інформація стосовно досліджуваного слова в наявних словниках дещо застаріла, з часом його семантика змінюється. Тому ми перевіримо наше припущення за допомогою *епідигматичного* аналізу, який зробимо на основі *лексикографічних* джерел та публіцистичних текстів.

З огляду на *лексикографічний* аналіз, ми виділили 3 комплекси сем у іменника *Anmaßung*: 1) „*ein arrogantes, oft provozierendes Verhalten, Überheblichkeit, Arroganz, Hochmut, Dünkel*: зверхність, гордовитість, чванство, пиха“; 2) „*Anspruch*,

der nicht berechtigt ist: неправоможна, несправедлива, необґрунтована претензія/зазіхання“; 3) „*Frechheit*: зухвалість, нахабство“, який фігурує лише в одному словнику.

Розглянувши 103 контексти [10; 13; 15; 16], в яких використовується лексема *Anmaßung*, ми встановили нову ієрархію значень у її семантиці, відмінну від результатів словникового аналізу. Тож, як засвідчує аналіз текстів, найчастотнішим виявився саме комплекс сем 3: „*Frechheit*: зухвалість, нахабство“ — 48 СВ, що й підтверджує нашу гіпотезу стосовно його семантичних змін протягом останнього часу. Значення названого семного комплексу часто проявляється у поєднанні з консоціативами *Unverfrorenheit*, *Hybris*, *Zumutung*, *Beleidigung*, *Unverschämtheit* тощо. Наприклад, зухвалістю вважає мати бажання сина жити за власними уявленнями про життя:

Für sie ist es eine Anmaßung, dass der eigene Sohn seine Vorstellungen vom Leben durchsetzen möchte [DIE ZEIT, 03.06.2009].

Як нахабство сприймається наполегливе намагання колишнього міністра оборони К.—Т. цу Гутенберга спростувати свою провину:

Gutenberg streitet vehement ab, dass er getäuscht und betrogen hat... Das ist Hybris, das ist Anmaßung, das ist Unverfrorenheit [DER SPIEGEL, 28.11.2011].

Другим за частотою вживання (35 СВ) виявився семний комплекс 1: „*ein arrogantes, oft provozierendes Verhalten, Überheblichkeit, Arroganz, Hochmut, Dünkel*“: зверхність, гордовитість, чванство, пиха“, зафіксований всіма 5 словниками. Цей комплекс сем проявляється зазвичай у текстовому оточенні зі словами *Selbstgefälligkeit*, *Selbstüberhöhung*, *Unbescheidenheit*, *Arroganz* тощо:

Zum einen aus der überkommenen, längst noch nicht abgelegten Anmaßung und Selbstüberhöhung des Menschen als Krone der Schöpfung [DIE WELT, 30.07.2011].

На третє місце в семантичній ієрархії іменника *Anmaßung* виходить семний комплекс 2: „*Anspruch, der nicht berechtigt ist*: неправоможна, не-

справедлива, необґрунтована претензія / зазіхання“, зафіксований в 22 СВ здебільшого в текстах на політичну та економічну тематику:

Die Ministerin solle die Anmaßung der privaten Hochschule ahnden [Frankfurter Rundschau, 11.02.2011].

На основі контекстуального аналізу було виділено 4-ий комплекс сем, який не фігурує в лексикографічних джерелах — „*die Willkür, die Eigenmächtigkeit, der Übergriff*: свавілля, перевищення повноважень, зловживання становищем“. У цьому значенні лексема *Anmaßung* проявилася у 18 СВ у текстах, що стосуються в основному політичних подій, у сполученні зі словами типу *exekutiv*, *monarchisch*, *Anmaßung der Macht, des Fürsten, der Staatenlenker, staatlicher Stellen, Amtsanmaßung*:

Die Liste der Protestler gegen monarchische Anmaßung ist lang und eindrucksvoll [DIE ZEIT, 21.04.2009].

Отже, як засвідчує вивчення контекстів, семантика іменника *Anmaßung* з часом зазнає змін, все більше набуваючи значення „*зухвалості, нахабства*“, яке майже не фіксується у використаних нами словниках. На прикладі аналізу лексеми *Anmaßung* чітко прослідковується вплив контексту на реалізацію семантики визначених на основі словників сем, який нерідко призводить до втрати наявних або появи нових сем чи комплексів сем, не зафіксованих словниками, та до зміни порядку ієрархічної структури семантики слова.

Такі зміни яскраво простежуються у публіцистиці, проте ще не відтворені у лексикографії. Це свідчить про необхідність удосконалення наявних словників. У перспективі з метою кращої репрезентації дослідженого фрагменту в лексиконі доцільно здійснити аналіз розглянутого іменника з ширшим використанням матеріалу художньої літератури. Вироблений алгоритм посприє об'єктивному членуванню мовної картини світу в подальших дослідженнях, що відкриє перспективи удосконалення аналізу організації лексичної системи мови.

Література

1. Іщенко Н. Г. Системність у лексичі. Мовні системи: проблеми розвитку та функціонування в поліетнічному і полікультурному просторі / Н. Г. Іщенко // Актуальні проблеми семантики. Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. — Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. — Вип. 89 (3). — 424 с.
2. Липка С. І. Лексико-семантичне поле на позначення зухвалої поведінки в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Липка Світлана Іванівна. — Львів, 2013.
3. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії / О. Д. Огуй. — Чернівці: Золоті литаври, 1998. — 370 с.
4. Тулдава Ю. А. Проблемы и методы системно-квантитативных исследований лексики / Ю. А. Тулдава. — Таллин: Валгус, 1987. — 203 с., с. 9—11.
5. Шмелёв Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелёв. — М.: Просвещение, 1964. — 244 с.
6. Шмелёв Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелёв. — М.: Наука, 1973. — 278 с.
7. Bünting K. D. Deutsches Wörterbuch. — Chur/Schweiz Gesamtherstellung: Isis Verlag AG, und Graphischer Großbetrieb Pößneck, 1996. — 1504 S.
8. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. — Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2003.
9. Duden; Bd. 10. Bedeutungswörterbuch. — Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1985.

10. Frankfurter Rundschau [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.fr-online.de/>.
11. Göttert K. H. Neues deutsches Wörterbuch. — by Helmut Lingen Verlag GmbH & Co. KG 50679. — Köln, 2007.
12. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / [D. Götz, G. Haensch, H. Wellmann]. — Berlin, München, Langenscheidt KG, 2008.
13. Spiegel online [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.spiegel.de/>.
14. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Neu herausgeben von Dr. Renate Wahrig — Burfeind. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh, München, 2001.
15. Welt online [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.welt.de/>.
16. Zeit online [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.zeit.de/index>.